



# Fordypningsoppgave

**VBU723 Psykososialt arbeid med barn og unge**

**Språk er nøkkelen til integrering av enslige  
mindreårige flyktninger**

Tirje Raud Helset

Totalt antall sider inkludert forsiden: 33

Molde, 26.05.2016



## Obligatorisk egenerklæring/gruppeerklæring

Den enkelte student er selv ansvarlig for å sette seg inn i hva som er lovlige hjelpemidler, retningslinjer for bruk av disse og regler om kildebruk. Erklæringen skal bevisstgjøre studentene på deres ansvar og hvilke konsekvenser fusk kan medføre. Manglende erklæring fritar ikke studentene fra sitt ansvar.

Du/ dere fyller ut erklæringen ved å klikke i ruten til høyre for den enkelte del 1-6:		
1.	Jeg/vi erklærer herved at min/vår besvarelse er mitt/vårt eget arbeid, og at jeg/vi ikke har brukt andre kilder eller har mottatt annen hjelp enn det som er nevnt i besvarelsen.	<input checked="" type="checkbox"/>
2.	Jeg/vi erklærer videre at denne besvarelsen: <ul style="list-style-type: none"><li>• ikke har vært brukt til annen eksamen ved annen avdeling/universitet/høgskole innenlands eller utenlands.</li><li>• ikke refererer til andres arbeid uten at det er oppgitt.</li><li>• ikke refererer til eget tidligere arbeid uten at det er oppgitt.</li><li>• har alle referansene oppgitt i litteraturlisten.</li><li>• ikke er en kopi, duplikat eller avskrift av andres arbeid eller besvarelse.</li></ul>	<input checked="" type="checkbox"/>
3.	Jeg/vi er kjent med at brudd på ovennevnte er å <u>betrakte som fusk</u> og kan medføre annullering av eksamen og utestengelse fra universiteter og høgskoler i Norge, jf. <a href="#">Universitets- og høgskoleloven</a> §§4-7 og 4-8 og <a href="#">Forskrift om eksamen</a> §§14 og 15.	<input checked="" type="checkbox"/>
4.	Jeg/vi er kjent med at alle innleverte oppgaver kan bli plagiatkontrollert i Ephorus, se <a href="#">Retningslinjer for elektronisk innlevering og publisering av studiepoenggivende studentoppgaver</a>	<input checked="" type="checkbox"/>
5.	Jeg/vi er kjent med at høgskolen vil behandle alle saker hvor det forligger mistanke om fusk etter høgskolens <a href="#">retningslinjer for behandling av saker om fusk</a>	<input checked="" type="checkbox"/>
6.	Jeg/vi har satt oss inn i regler og retningslinjer i bruk av <a href="#">kilder og referanser på biblioteket sine nettsider</a>	<input checked="" type="checkbox"/>

# Publiseringsavtale

Studiepoeng: 15

Veileder: Helene Hoemsnes

## Fullmakt til elektronisk publisering av oppgaven

Forfatter(ne) har opphavsrett til oppgaven. Det betyr blant annet enerett til å gjøre verket tilgjengelig for allmennheten (Åndsverkloven, §2).

Alle oppgaver som fyller kriteriene vil bli registrert og publisert i Brage HiM med forfatter(ne)s godkjenning.

Oppgaver som er unntatt offentlighet eller båndlagt vil ikke bli publisert.

Jeg/vi gir herved Høgskolen i Molde en vederlagsfri rett til å gjøre oppgaven tilgjengelig for elektronisk publisering:

ja  nei

Er oppgaven båndlagt (konfidensiell)?

ja  nei

(Båndleggingsavtale må fylles ut)

- Hvis ja:

Kan oppgaven publiseres når båndleggingsperioden er over?

ja  nei

Er oppgaven unntatt offentlighet?

ja  nei

(inneholder taushetsbelagt informasjon. Jfr. Offl. §13/Fvl. §13)

Dato: 26.05.2016

## Forord

Arbeidet med denne fordypningsoppgaven har vært en interessant og lærerik prosess for meg. Drøftingen og tanker rundt oppgaven har lært mye om meg selv og det aktuelle emne. Naturlig nok har prosessen til tider vært preget noe stress og en del fortvilte følelser, men det har også vært utrolig spennende periode. I løpet av skriveprosessen har jeg opplevd på en helt ny måte hvordan mine egne følelser, tanker, erfaringer og kunnskap innenfor emnet har økt og forandret seg med utviklingen av å skrive denne oppgaven. Etter hvert som jeg arbeidet med framover gjennom stoffet, forsto jeg hvor omfattende dette temaet egentlig er og hvor lite aktuelt fagstoff det finnes. I og med at dette emnet er så omfattende og at jeg jobber innenfor feltet, så var det vanskelig å begrense seg og si ut det viktigste her og nå som passer til arbeidet mitt.

Når man arbeider med en oppgave over tid, er det mange som blir involvert i prosessen, og jeg har vært så heldig å ha noen som har støttet meg og stått ved min side; ikke bare i skriveprosessen, men i hele studieperioden. Det er mange som fortjener en stor takk!

Aller først må jeg takke mine tre gode og greie barn som har vært tålmodige med meg denne tiden, når jeg til tider har vært småstresset, opptatt og lite snakkesalig med dem. Takk for at dere har vært forståelsesfulle og støttende gjennom hele studietiden!

Jeg takker min arbeidsplass som har lagt til rette for min skolegang, og tusen takk mine utenlandske arbeidskollegaer som jeg har fått tilbakemeldinger fra og som har hjulpet meg sine tanker og erfaringer.

Sier også en stor takk til min veileder Helene Hoemsnes for god veiledning og gode, fornuftige og viktige tilbakemeldinger underveis i skriveprosessen. Det har vært til god nytte for å kunne formulere oppgaven min.

## **Sammendrag**

Dette er en fordypningsoppgave i tverrfaglig videreutdanning i psykososialt arbeid med barn og unge på Høgskolen i Molde.

Fordypningsoppgaven omhandler hvilke utfordringer enslige mindreårige flyktninger står overfor i møte med den norske skolen. Formålet med oppgaven er å se nærmere på og drøfte hvilke kontekster som spiller inn og hvordan man kan legge til rette til denne aktuelle gruppen i skolesammenheng.

Fordypningsoppgavens problemstilling er:

*Hvilke utfordringer står enslige mindreårige flyktninger overfor når det gjelder språk og kultur i møte med norsk skole?*

Problemstillingen blir belyst av hvordan språk- og kulturforståelse og identitetsfølelse er viktig for de ungdommene i en integreringsprosess.

Metoden som er valgt i oppgaven er litteraturstudium. Bakgrunnen for dette valget er en vurdering i forhold til at det nok er denne metoden som i størst grad gir mulighet til å svare på problemstillingen.

## **Innholdsfortengelse**

<b>1.0</b>	<b>Innledning</b> .....	<b>1</b>
1.1	Introduksjon og bakgrunn for valg av tema .....	1
1.2	Problemstilling .....	1
1.3	Definisjon av ulike begrep .....	2
<b>2.0</b>	<b>Metode og framgangsmåte</b> .....	<b>5</b>
2.1	Metode og kilder .....	5
<b>3.0</b>	<b>Presentasjon av forskning relatert til problemstilling</b> .....	<b>6</b>
<b>4.0</b>	<b>Teoretisk referanserammer</b> .....	<b>7</b>
4.1	Språk.....	7
4.2	Kultur og kulturkunnskap.....	8
4.3	Identitet og identitetsutvikling.....	9
4.4	Mestring.....	10
4.5	Traumer .....	11
<b>5.0</b>	<b>Drøfting</b> .....	<b>12</b>
5.1	Skolenettverk.....	12
5.1.1	Språk og utfordringer .....	12
5.1.2	Morsmål .....	16
5.2	Kultur i skolesammenheng .....	18
5.3	Skolen som arena for tilhørighet .....	19
5.3.1	Identitetsfølelse .....	19
5.3.2	Tilhørighet på skolen.....	20
5.4	Utfordringer med integrering i skolen .....	23
<b>6.0</b>	<b>Avslutning</b> .....	<b>25</b>
	<b>Litteraturliste</b> .....	<b>26</b>

## **1.0 Innledning**

### ***1.1 Introduksjon og bakgrunn for valg av tema***

Det handler om å møte og se mennesket som har flyktet fra sitt hjemland. I verden i dag lever 43,7 millioner mennesker på flukt, enten i eget land eller utenfor landets grenser. Om lag halvparten av disse er barn og unge og de kan være den mest sårbare og utsatte gruppen av mennesker på flukt (Høvring; Flyktningshjelpen, 2011). Flytninger er ulike individer, slik vi alle er det. Det har i flere tiår ankommet enslige mindreårige flyktninger til Norge. Antallet som ankommer varierer fra år til år. De fleste nasjonalitetsgruppene som kommer er fra Eritrea, Somalia, Irak og Afghanistan. De er barn under 18 år og kommer uten foreldre til Norge for å søke asyl. Temaet for denne oppgaven er hvilke faktorer som er viktige og hvilke utfordringer disse ungdommer står overfor i norsk skole.

### ***1.2 Problemstilling***

Jeg jobber som miljøterapeut i et bofellesskap for enslige mindreårige flytninger. Det er grunnen til at jeg valgte et tema om språk, kultur og den gruppen av ungdommer for min fordypningsoppgave. Jeg er forundret over hvordan ungdommene kan takle de store påkjenningene under og etter flukt. De komme til et fremmed land uten foreldrenes omsorg og støtte. Integreringsprosessen til denne gruppen barn og unge kan være omfattende. Skolen er en av de viktigste arenaer for en slik prosess. Det er derfor jeg ønsker gjennom denne oppgaven få mer kunnskap om hvilke utfordringer de enslige mindreårige flyktninger står overfor i skolesammenheng.

Enslige mindreårige flyktninger kan ha vært gjennom ulike vanskelige situasjoner i hjemlandet, på fluktveien og tiden på asylmottak og omsorgssentre i Norge før de får bosettingskommune og kan på en måte slå seg trygt i ro i et bofellesskap. De er en gruppe som står overfor en del utfordringer til å tilpasse seg til et liv i et nytt fremmed land og før de blir integrert i det norske samfunnet.

På bakgrunn av denne forståelsen har jeg kommet frem til følgende problemstilling:

*Hvilke utfordringer står enslige mindreårige flyktninger overfor når det gjelder språk og kultur i møte med norsk skole?*

Det er mange sammenhenger som er interessante og relevante i den problemstillingen. Jeg har valgt å begrense oppgavens omfang til å se på språkforståelse for enslige mindreårige flyktninger som går på ungdomsskoletrinnet. Sosialt arbeid og miljøterapeutens rolle har en sentral plass i arbeidet med enslige mindreårige flyktninger: barneverntjenesten, flyktingetjenesten, bofellesskap og skole. Antallet barn og unge, som kommer til Norge, varierer hvert år, men i 2015 kom det over 5 000 enslige mindreårige. Jeg ser at det er viktig for det norske samfunnet og for meg i min jobb, å øke kunnskap og forståelse om denne gruppen ungdommer og deres utfordringer, for å kunne møte de på best mulig måte.

### **1.3 Definisjon av ulike begrep**

Med utgangspunkt i problemstillingen finner jeg det viktig å avklare noen aktuelle begreper i denne oppgaven. Jeg ser nærmere på begrepene: enslige mindreårige flyktninger, integrering, ungdomstid, morsmål, etikk og innføringsklasse. Øvrige sentrale begreper, som språk, kultur, mestring, identitet og traumer blir forklart i kapittel 4 under teoretiske referanserammer.

#### Enslige mindreårige flyktninger

Enslige mindreårige flyktninger er ungdommer i alderen 12-17 år, men det finnes barn i alle aldre og ca. 10% av dem er helt foreldreløse. Det er noen som har kommet bort fra sine foreldre under flukttiden, men de fleste har imidlertid en eller begge foreldre i hjemlandet. Flere av enslige mindreårige har mangelfull skolegang, og mange har hatt store påkjenninger i hjemlandet. De savner selvsagt sine foreldre. Mange av de barna føler seg utrygge og ensomme (Brunvatne, 2006).

#### Integrering

I problemstillingen tar jeg utgangspunkt i enslige mindreårige flyktninger og derfor er jeg interessert i hvordan de kan integreres på en best mulig måte. Integrering er et omfattende begrep som kan gi ulike tanker og brukes på ulike måter, men det viktigste handler det om mangfold gjennom inkludering og deltakelse. Integrering er en toveis kortsiktig prosess, der minoritetsgruppen og majoriteten må gjøre en innsats for å tilpasse seg hverandre i samfunnslivet og hvordan flyktninger og andre innvandrere raskest mulig kan bli en del av det norske samfunnet. Integrering kan forstås som deler til en helhet der for eksempel



flyktningen er en del av samfunnet og hvordan de kommer til å prege det (Eriksen, Sørheim, 2003).

### Ungdomstid

Gjennom jobben min har jeg best kjennskap om ungdomsskoleelever, og derfor blir ungdomstid definert her når ungdommene er fra 13 til 16 år. En av forandringene, som skjer i den vanlige ungdomstiden, er løsrivelse fra foreldrene sine og selvstendigjøring. Enslige mindreårige flyktninger som kommer til Norge, er i en situasjon hvor de er avhengige av støtte og veiledning, nettopp fordi de er i et fremmed land med et ukjent språk og omgivelser. Så selv om de er i en løsrivelsesprosess etter sin alder og de opplever å bli dratt mellom ønsket om å være selvstendige, må de oppsøke og ta imot hjelp fra voksne i det nye landet de har kommet til. For mange av ungdommene kan det oppleves vanskelig å være avhengig av andre i denne fasen av livet (Oppedal, Seglem og Jensen, 2009).

En viktig oppgave i ungdommers utvikling er å finne en balansegang mellom avhengighet til voksne omsorgspersoner og autonomi. I en slik balansegang er de store kulturelle forskjeller for hva som anses å være optimalt, og dette spesielt når det gjelder følelsesmessige behov. Enslige mindreåriges tap av nære relasjoner oppleves ofte som vansker i utviklingsforløpet av avhengighet og selvstendigjøring. Det stilles krav til ungdommenes selvstendighet og myndiggjøring, samtidig som deres behov for omsorg, støtte og tilknytningsbehov ikke forsvinner.

Disse ungdommene har opplevd traumatisering i ulik grad. Spesielt i puberteten, som er en av livets viktigste overgangsperioder, kan de traumatiserte ungdommer miste evnen til tilpasning og utviklingen deres kan bli forstyrret. Mange kan få vanskeligheter for å lære nye ting, tilpasse seg til nye omgivelser og ha nære personlige forhold (Varvin, 2015).

### Innføringsklasse

Innføringsklassen er et skoletilbud for fremmedspråklige barn og ungdom i grunnskolealder. Målet for innføringstilbudet er at elevene skal gjøres klare for ordinær grunnskole. Elevgrunlaget i dagens skole er mer kulturelt og språklig sammensatt enn tidligere. Et viktig mål for skolen er å optimalisere læringspotensialet for alle elever. Uten en undervisning som tar hensyn til elevenes kulturelle og språklige forutsetninger, vil retten til tilpasset opplæring bli et krav om tilpasning til opplæring, ikke en tilpasning av opplæring. For å lykkes med tilpasset opplæring har kommuner og skoler bygd opp

spisskompetanse i grunnleggende norsk for språklige minoriteter. Dette kommer til uttrykk ved at morsmålene brukes aktivt og elevenes kulturelle bakgrunn synliggjøres på en måte som tar høyde for kompleksiteten i den språklige og kulturelle identiteten. Elevene i innføringsklasser har gjerne også tilhørighet på trinnet (Skrefsrud, 2015).

### Morsmål og opplæring

Morsmål er språket som snakkes i barnets hjem eller i deres hjemland.

Morsmålundervisning er viktig for å styrke minoritetsspråklige elevenes forutsetninger for å beherske det norske språket og få bedre læringsmuligheter gjennom utvikling av grunnleggende lese- og skriveferdigheter, begrepsforståelse og ordforråd på morsmålet. I opplæringen står sentralt kulturell forståelse og utvikling av språklig selvtillit og trygghet. Morsmålet skal brukes som støtte for lese- og skriveopplæring på norsk (Varvin, 2015).

Opplæringsloven kap. 9 §99 – 1

*«Alle elever i grunnskoler og videregående skoler har rett til et godt fysisk og psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring».*

Opplæringen skal gi identitetsbekreftelse og perspektivutvidelse for alle elever i skolen. Det skal skapes noe nytt og felles som inkluderer og bygger på mangfoldet i elevgruppen. Dette kalles den flerkulturelle skolen. Elevene selv ivaretar annerledesheten og skolen setter inn særtiltak for at elevene etter hvert skal kunne «gli inn i» et norsk homogent fellesskole (Hauge, 2004).

### Etikk

Som miljøarbeider så møter jeg mennesker i vanskelig livssituasjoner. I etikken er verdispørsmålet avgjørende - hva som er riktig handling. Vi mennesker har mer eller mindre ulike verdisyn og holdninger. Man bør være oppmerksom på hvilke ringvirkninger ulike verdisyn kan føre til. Det er viktig å ha en relasjonell tilnærming slik at man kan føle seg verdsatt og riktig behandlet (Eide, Skorstad, 2013).

## **2.0 Metode og framgangsmåte**

I dette kapittelet vil jeg beskrive og begrunne mitt valg av metode og de kildene jeg har valgt å bruke. Jeg vil også redegjøre for hvordan jeg har gått frem for å finne litteratur, og til slutt har jeg en kritisk vurdering til metoden og kilder.

### **2.1 Metode og kilder**

I følge Dalland er metode (2007) et redskap man bruker i møte med noe man vil undersøke. Hvilken metode man velger å bruke, kommer an på om man mener den vil gi oss informasjon til å belyse problemstillingen på en faglig interessant måte. I denne oppgaven har jeg valgt litteraturstudium som metodisk tilnærming. Metoden i en litterær oppgave er en beskrivelse av hvordan man går frem for å finne litteratur. Litteraturstudie gir en systematisk oversikt på funn og kunnskap. Når man bruker litteraturstudie så prøver man å velge, vurdere og organisere all kunnskap om et valgt emne. Litteraturstudiet gir en oversikt over litteraturen som er relevant for en problemstilling (Dalland, 2007).

Grunnen til at jeg har valgt litteraturstudie som metode, er at den gir mulighet til å finne forskjellig informasjon om enslige mindreårige flyktninger og de viktige faktorer som er aktuelle i skolesammenhengen. Når jeg bruker denne metoden kan jeg gå gjennom materialet om disse temaene og gjøre en vurdering om hva som vil være relevant for å belyse min problemstilling på best mulig måte. Det kunne også vært interessant å benytte intervju eller observasjon som metode i denne oppgaven, men det er ikke aktuelt på grunn av at oppgaven har begrenset omfang.

I sosialt arbeid er det viktig med kunnskap om hele mennesket. Dalland (2007) viser til tre ulike kunnskapssyn: forklarende, forstående og kritisk kunnskap. Jeg ser for meg at denne oppgaven blir sett på som en forklarende og forstående oppgave. Innen samfunnsorienterte vitenskaper finner man den hermeneutiske vitenskapen som ivaretar forståelseskunnskapen. Dalland skriver at hermeneutikk handler om å forstå helheten i et fenomen (2007). Gjennom denne oppgaven ønsker jeg å få en bedre kunnskap om oppgavens tema, og hvordan skolen kan være hjelpende hånd i integreringsprosessen.

I tillegg har jeg funnet store deler av mine kilder gjennom søkemotoren ORIA. Når jeg søkte på sentrale begreper: integrering, flyktninger, og språkforståelse, fikk jeg relevante

treff på enslige mindreårige flyktninger, integrering, innføringsklasse, språkforståelse, kultur. Når jeg søkte på andre søkerordkombinasjoner som for eksempel skole – enslige mindreårige flyktninger og integrering – språk, så fikk jeg nye treff, som var enda mer aktuelt for min oppgave. Jeg har også brukt IMDi sine nettsider og søkemotoren IDUNN for å finne relevante fagtidsskrifter med aktuelle artikler.

De teoriene som blir brukt i oppgaven er teorier om teoretisk kunnskap og empiri. Når man bruker litteraturstudie som metodisk tilnærming, gir den både fordeler og ulemper. De forfattere og forskerne jeg bruker i min oppgave, har en god faglig bakgrunn, men ulempen kan være at deres teorier allerede kan være analysert og tolket av andre forfattere og det preger deres erfaringer og kunnskap. Dette kan gi en utfordring til å finne relevant litteratur til min aktuelle problemstilling. En annen utfordring kan være at de teoriene har blitt utarbeidet til en annen problemstilling enn det min oppgave handler om.

Problemstillingen min, som er enslige mindreårige flytninger og deres utfordringer med det nye språket, er en problemstilling som er stadig under utvikling. Det er noen begrep i oppgaven, som for eksempel identitet og integrering, som kommer fra etablert faglig kunnskap. Der kan man bruke eldre litteratur. Når det gjelder nyere begrep som enslige mindreårige flytninger traumer, så må det brukes nyere forskning og fagbøker. Jeg har også valgt bort noe litteratur, som kan ha ført til at jeg har utelatt noen relevante forklaringer.

Jeg vurderer det slik at den litteraturen jeg har funnet og valgt å vektlegge, er relevant for problemstillingen min i denne fordypningsoppgave. Jeg håper jeg kan tolke og reflektere slik i min oppgave at den kan gi et nytt lys på et høgst aktuell samfunnsproblemstilling.

### **3.0 Presentasjon av forskning relatert til problemstilling**

De fleste forskningsrapportene om enslige mindreårige flyktninger er i betydelig grad opptatt av den psykososiale situasjonen for barna (Eide, 2000, Hjelde, 2004). Fellestrekk for alle disse rapportene er et individuelt aspekt og fokuset på de psykologiske konsekvensene av den situasjonen de mindreårige er i.

Forskningen viser at minoritetspråklige barn trenger lengre tid i skolebenken enn de norske ungdommer gjør, og de færreste klarer å fullføre videregående opplæring. Dette er grunnlaget for at det blir opprettet innføringsklasser både i barne- og ungdomsskoler. Der får elevene lære mer norsk og samfunnsfag.

Det er viktig å ta hensyn til barnas etniske og kulturelle bakgrunn når tiltak rundt barn skal vurderes. Her må man tenke på barnas alder, individuelle faktorer og hvilke omsorgsbehov de har.

Når jeg søkte om aktuelle begrep på ulike nettsider, så fant jeg en artikkel om hvordan skolen kan gi en optimal læring og utvikling for alle elever, også for dem som har en annen språklig og kulturell bakgrunn enn den tradisjonelt norske. Forskningsartikkelen heter «Tilpasset opplæring i det flerkulturelle klasserommet» og er skrevet av Thor-Andre Skrefsrud (2015). Han skriver i sin artikkel om prinsippet om tilpasset opplæring som bygger opp under å løfte fram betydningen av ulik kompetanse og erfaring i fellesskolen. Skrefsrud (2015) mener at prinsippet viser til en systemorientert forståelse som kan gi elever en likeverdig tilgang og rett på en alders- og nivåpasset opplæring. Videre skriver han også at det er viktig med en opplæring som ivaretar elevenes sosiokulturelle bakgrunn og er lydhør for de kulturelle og språklige erfaringer som elevene bringer med seg til klasserommet. Skrefsrud (2015) viser til her at fra politisk hold poengteres det at språklig og kulturell variasjon utgjør en ressurs for samfunnet og skal ivaretas i skolen gjennom prinsippet om tilpasset opplæring (Skrefsrud, 2015).

## **4.0 Teoretisk referanserammer**

I min jobb med enslige mindreårige flyktninger, har jeg erfart at det er viktig med identitet og mestringsfølelse for å kunne lære språket best mulig og føle seg integrert. Herunder kommer inn også flere begrep som kultur og traumer, som kan ha en stor påvirkningskraft for integreringsprosessen deres.

### **4.1 Språk**

Språket har mange funksjoner:

- Informativ - formidler budskap
- Ekspressiv - når man uttrykker seg
- Appellativ - man påvirker andre
- Estetisk - veltalende språk
- Sosial – kontakt med andre mennesker

Ofte blir flere av språkets funksjoner brukt samtidig (Kumar, Viken, 2010).

De aller fleste enslige mindreårige ungdommer viser respekt for voksne. I hjemlandet har de lært å være høflige når de snakker med voksne, og spesielt lærerne, som gjerne blir sette som ungenes guruer. Denne aktuelle ungdomsgruppen bor i bofellesskap og blir der oppdratt av fremmede voksne. Det kan skape usikkerhet og frustrasjoner innimellom og det kan føre til dårligere språkbruk, de begynner å bruke skjellsord. De ungdommene kan bruke skjellsord som er fremmede og ukjente for mange nordmenn. Ordene som oftest blir brukt er knyttet til seksualitet, relasjoner og kjønnsorganer. Skjellsordene som blir brukt, gir vanligvis uttrykk for syn på de ulike kjønnene (motherfucker, bitch, osv.), men det er også skjellsord som er knyttet til religion (fan, satan, helvete, osv.) eller kjønnsorganer. Det er ofte at minoritets ungdommer blander norske og utenlandske skjellsord og uttrykk når de prater sammen (Brenna, 2007).

Enslige mindreårige flyktninger er en tospråklig elevgruppe. Bjarnø, Nergård, Aarsæther (2013) sier i sin bok at det er grunn til å tillegge tospråklige elevene en mental fleksibilitet fordi det tospråklige individet har flere kognitive ressurser på spille på. De tospråklige elevene kan tenke på flere språk, veksle mellom disse i arbeidet med å finne svar, og dermed trekke veksler på flere perspektiver enn de enspråklige elever i sin tilnærming til opplæring. Her vises det til at det å ha to språk i seg selv ikke er noe hinder for faglig, kognitiv og språklig utvikling – det er med andre ord ikke tospråkligheten som er årsaken til at minoritetsspråklige elever eventuelt presterer dårlig på skolen (Bjarnø, Nergård, Aarsæther, 2013).

## **4.2 Kultur og kulturkunnskap**

Kultur i betydningen verdier og kunnskaper er nært knyttet til spørsmålet om mening. Mennesker handler i forhold til sine omgivelser ut fra den mening de legger i situasjonen og slike meninger springer ut av sosial samhandling og kommunikasjon via språk og symboler. For å forstå kultur vil si å tilegne seg «koden» som gir symbolene mening (Gjærum, Grøholt, Sommerschild, 2003).

Gulbrandsen (2014) skriver i sin bok at et grunnleggende fellestrekk i kulturpsykologi er antakelser om at mennesket både er en kulturell og en naturlig skapning, der barnas utvikling ikke ville vært mulig uten at de innlemmes som deltaker i et sosialt og kulturelt fellesskap. Utvikling forstås som prosess med utspring i forholdet mellom mennesker og også inne i mennesker. Kulturelle redskaper kan blant annet være språk og språklige

uttrykksformer som er utviklet i menneskelige fellesskap og som bidrar til å forme menneskers praksiser og forståelser på gitte måter. Gjennom språket kan både hendelser og andre mennesker representeres og deles med andre. Språket er et grunnleggende sosialt system (Gulbrandsen, 2014).

Kultur er et usynlig styringslag mellom mennesker. Flyktningeungdom er ofte i en spesiell situasjon idet de står med en fot i foreldrenes kultur og en fot i venne- og skolekulturen preget av det nye landet de kommer til. De møter det norske samfunnet som noen ganger er svært forskjellig fra det de kjenner til, og kan til og med være på kollisjonskurs. Denne spenningstilstanden kan skape muligheter for videre vekst og nye interesser, men kan ofte også føre til manglende følelse av tilhørighet. Det kan bidra til økt risiko for problemer på de sosiale arenaer (Kumar, Viken, 2010).

Enslige mindreårige som vokser opp med flere kulturer møter mange utfordringer, og kulturkonfliktene kan gjøre hverdagen bekymringsfull for noen. Men man kan også se en styrke og flere muligheter i hverdagen når man skal forholde seg til flere kulturer samtidig. Kultur er et redskap til fortolkning av atferd. Ungdommene kan få en ekstra kompetanse når det gjelder:

- raskt å aktivere det riktige settet med væremåter og normer
- å utvikle evner og strategier til å være med i ulike kontekster
- å ha kjennskap til flere språk både verbalt og nonverbalt
- å ha flere koder og referanserammer
- å ha evne til rolleskifte som mange andre ikke har

(Brenna, 2007).

### ***4.3 Identitet og identitetsutvikling***

Det er et mangfold av teorier som forsøker å beskrive identitetsbegrepet. Menneskets handlinger og væremåte er dels basert på egne behov og dels basert på krav og forventninger fra omgivelsene. Dette er veldig aktuelt i skolesammenheng. De menneskene, for eksempel lærere og elever, som man omgås med, kan fungere som et speil for den enkelte ved å reflektere tilbake det de ser. For å finne sin identitet bør man være både unik og lik. Hvordan man ser på seg selv er avhengig av hvordan andre ser på personen. Det vil si at andres menneskets oppfatning av en person kan være avhengig av

hvordan man oppfatter seg selv. Samtidig som mennesket har et behov for å utvikle seg selv, har alle behov for å oppleve felleskap med andre og tilhørighet (Nordhelle, 2007). Identitet er med andre ord ikke noe fast og uforanderlig, den er under utvikling hele tiden.

Etnisk identitet er en identifisering av en selv som medlem av en bestemt etnisk gruppe. Den basert på ens opprinnelse og blandet med kulturelle verdier og tradisjoner. Nasjonal identitet er et bredere begrep som dreier seg om følelsen av medlemskap i en stat eller nasjon. I sammenhenger hvor den etniske gruppen utgjør en minoritet, vil den etniske identiteten derimot bli svært fremtredende. Enslige mindreårige som kommer til Norge blir en del av minoritetsbefolkningen. Det er grunn til å anta at deres identitetsdannelse vil innebære en utforskning av deres etniske identitet og tilhørighet. De ungdommene står overfor de samme identitetsutfordringene som annen minoritetsungdom, men at de i tillegg ofte har mindre sosial støtte enn sine jevnaldrende fordi de ikke har familien sin i Norge. Enslige mindreårige skal også utvikle en nasjonal identitet og tilhørigheten til majoritetskulturen. En av de største utfordringene de ungdommene står overfor er å finne en løsning på forskjellene mellom majoritetskulturen og sin egen opprinnelseskultur (Haukeland, Huth, 2011).

Videre skriver Haukeland og Huth (2011) at enslige mindreårige kan være flyktninger fra konfliktfylte områder, noe som kan gjøre den allerede krevende oppgaven med å danne identitet enda mer sammensatt og problemfylt. Tap av sosial støtte og eksponering for dramatiske stressituasjoner er betingelser som kan hindre identitetsutviklingen i Norge. Det er sannsynlig at denne aktuelle gruppen, har vært utsatt for disse betingelsene, og det er dermed grunn til å anta at identitetsdannelse kan oppleves spesielt krevende for dem (Haukeland, Huth, 2011).

#### **4.4 Mestring**

Mestring er sammensatt og vanskelig å forklare entydig. Det kan variere hva som vektlegges ved mestring og hvilke viktig forhold som fører til mestring. I det store og hele handler det om at den enkelte person endrer forestillinger, atferd og følelser på en måte som gjenoppretter mening og sammenheng i livet. Dette kan bidra til å bearbeide følelsesmessige reaksjoner, forbedret livssituasjon og problemløsning (Gjærum, Grøholt, Sommerschid, 2003).



Kumar og Viken (2010) skriver i sin bok at mange flyktningbarn med minoritetsbakgrunn har flere arenaer i livet i det nye landet, hvor de opplever manglende mestring. De kan ha følelse av verdiløshet og forvirring, ofte mangler de sosial støtte og trygghet, de er passive og deres sosiale rolle er helt annerledes enn tidligere. Manglende mulighet til å være uavhengig, selvstendig og ta kontroll over eget liv, kan bidra til avmakt og mangel på brukervedvirkning. Det er viktig å ha mestringsfølelse, men når språket mangler, kan det føre til manglende mestring som kan gi svak sosial kompetanse og tilpass i det nye samfunnet. Læreren på skolen bør se elever som sliter med det muntlige språket og gi de elevene praktiske utfordringer og oppgaver, slik at de opplever mestring når de lærer noe helt nytt. Elevenes egne ressurser som kan påvirke mestringsfølelse er hvor mye selvtillit og optimisme de selv har, men ressurser i miljøet rundt og den sosiale tilhørighet kan også gi praktisk og følelsesmessig støtte og hjelp til god mestring (Kumar, Viken, 2010).

#### **4.5 Traumer**

Det er vanskelig å gi en fasit svar hva et traume eller en traumatisk hendelse er, dette fordi at alle mennesker reagerer så ulikt. Faktorer før, under og etter hendelsen har innvirkning på hvordan traumet oppleves. Traumebegrepet blir ofte brukt i psykologisk betydning. Et slikt traume kan oppstå når man opplever situasjoner og hendelser som er skremmende, overveldende, uforståelige og intense (Brunvatne, 2006).

Traumer kan være en av grunnene ikke å kunne finne sin tilhørighet. Traumatiserte barn kan ha store problemer uten at de voksne i deres omgivelser forstår det. Dette fordi at barna snakker sjelden om sine traumatiske opplevelser og om det som plager dem. Det kan være fare for at traumatiserte ungdommer kan bli ensomme med sin sorg og angst. Traumer kan gjøre vondt innvendig og kan vanskeliggjøre lek og vanlig samvær med andre barn. Det hindrer også konsentrasjon om skolearbeidet. På skolen kan traumatiserte barn være stille og ikke bli lagt merke til i klassen. Læreren kan oppfatte dette som eventuelle lærevansker, at de ungdommene kan ha språkbarrieren. Om man er ekstra observant, kan man forstå at de barna har problemer når de er lite aktive i sosiale sammenhenger. Noen av dem er stille og innadvendte, men andre er urolige og rastløse. Felles for dem er at de har problemer med å konsentrere seg om skolefagene. Skolebarna kan ha flere kognitive, emosjonelle og atferdsmessige vansker for å takle traumatiske situasjoner. De reagerer oftere med konsentrasjonsvansker, økt vaksomhet og angst for framtiden. For ungdomsskoleelever kan den største konsekvensen av traumatiske

opplevelser være identitetsforvirring: de er nye i et fremmed land, nytt språk og i tillegg er de ungdommer med sine hormoner som kan gjøre at de kan være ustabile i sin oppførsel og væremåte. Traumer virker inn på kognitiv og moralsk utvikling (Brunvatne, 2006).

I følge Varin (2015) er konsentrasjon veldig viktig når man lærer seg et nytt språk. Et menneskets kognitive funksjoner påvirkes i varierende grad av traumatisering. Mange enslige flyktninger kommer med synlige og usynlige traumer som har påvirket og påvirker deres mestringsevne. Det er mye vi ennå ikke vet om relasjonen mellom traumatisering og språklæring der også kulturelle og miljødynamiske forhold spiller inn. Derfor er det viktig å kjenne til forhold som forstyrrer den viktigste forutsetningen for å kunne bli integrert i en ny kultur, som språklæring er. De ungdommene som har traumbetingete lærevansker trenger spesifikke læringsprogrammer. En vellykket integrering innebærer at man lærer seg den nye kulturen med språk og sosiale ferdigheter i den forstand at man utvikler differensiert, men grunnleggende positivt forhold til den mens man samtidig bevarer sine kulturelle røtter. Ordene og uttrykkene fra de to ulike språk kommuniserer med hverandre parallelt, men kan også skape forvirring splittelse. På ene siden er ungdommenes identitetsopplevelser knyttet til de nære intime erfaringer på morsmålet og på den andre siden blir deres ord «fattige» i det nye språket på grunn av det nye er knyttet til skole og fremmede sosiale relasjoner. I realiteten har de to språkene gjensidig påvirkning, forandring og modifisering ikke bare hos den enkelte ungdom, men også i det hele sosiale og kulturelle felleskap de lever i (Varvin, 2015).

## **5.0 Drøfting**

### **5.1 Skolenettverk**

#### **5.1.1 Språk og utfordringer**

*«Alle barn i utdanningssystemet har krav på å møte en anerkjennende opplæring som gjør den språklige og kulturelle kapitalen til kilde for kunnskap og ny forståelse»*

(Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartement, 2012).

Det er viktig å tenke på hvilke utfordringer enslige mindreårige flyktninger står overfor i etableringen av nye sosiale nettverk på skolen, og hvordan kan lærere og andre elever bidra i denne prosessen? I tillegg til at de ungdommene har med seg sin egen kultur, så blir

de også påvirket av kulturen på skolen, men gapet mellom de to ulike kulturene kan være stort. Ungdommene kan komme i konflikt med forståelsen og rammene de forskjellige kulturene byr på.

De enslige mindreårige flytninger er som alle andre ungdommer med håp og framtidsplaner. De ønsker å leve som normale mindreårige og satse på skole, gjenskape rutiner og struktur i sine unge liv. Trygge og stabile tilknytninger til flere sosiale nettverk er den viktigste ressursen for å forebygge mistrivsel. Tilhørighet i sosiale nettverk er også viktig for både trivsel, psykologisk tilpasning og sosial integrasjon. Et stabilt nettverk vil bidra til sosial støtte og være med på å skape et verdifelleskap (Oppedal, Seglem og Jensen, 2009). En følelse av tilhørighet er viktig for alle, og enslige mindreårige er ikke noe unntak. De må lære å leve med en forankring i sitt eget hjemland, samtidig som de må finne en tilhørighet i Norge.

*«Det er veldig vanskelig nå når jeg er her i Norge, og jeg har ikke noe familie og jeg ikke kjenner masse folk, og jeg kan ikke snakke masse språk, der er også veldig vanskelig»*  
(Gutt, 17 år) (Borge, 2009, s. 61).

Det sitatet viser at det å føle tilhørighet er en individuell prosess.

Språket vårt formidler tanker og meninger, men også kulturen vår og tradisjonene våre. Språket er ikke bare ord, men også toneleie, mimikk, sjargong og symboler og ikke minst klesdrakt, frisyre og smykker, som gir en helhetlig virkelighetsfølelse.

Når enslige mindreårige ikke mestrer det språket majoriteten snakker og bruker, kan det gjøre hverdagen vanskelig. Denne brukergruppen kan bli avhengig av andres hjelp for å forstå og for å bli forstått. Ikke bare det som folk snakker som er uforståelig, men også det skriftlige språket. Når språket mangler, så kan man bli usikker på sin egen situasjon og omgivelsene rundt. Mange er også redd for å prøve å prate det nye språket fordi at det kan være flaut å snakke feil, gebrokkent og språket kan virke barnslig. Å bruke et fremmed språk kan være krevende og stressende og på grunn av det er det noen som prater engelsk i den første tiden. Når man bruker engelsk eller prøver seg på norsk før man behersker språket godt nok, kan det forekomme misforståelser. I slike tilfeller der det oppstår manglende språkkunnskaper kan føre til at flyktninger føler seg forlatte og ensomme. De ser at de mestrer hverdagen dårlig. Hvor lang tid man bruker for å lære det nye språket, er

avhengig av flere faktorer: hvilke undervisningstilbud som finnes, hvor mange traumer og ubearbeidede følelser man sliter med, lærerne med negative holdninger til fremmedkulturelle ungdommer eller lærere som har lave forventninger til minoritets elever, manglende kompetanse for å undervise fremmedspråklige elever (Brenna, 2007).

De aller fleste enslige mindreårige flyktninger viser respekt for voksne. I hjemlandet har de lært å være høflige når de snakker med voksne, og spesielt lærerne, som gjerne blir sette som ungenes guruer. Denne aktuelle ungdomsgruppen bor i bofellesskap og blir der oppdratt av fremmede voksne. Det kan skape usikkerhet og frustrasjoner innimellom, som kan føre til dårligere språkbruk, og de kan begynne å bruke skjellsord. De ungdommene kan bruke skjellsord som er fremmede og ukjente for mange nordmenn. Ordene som oftest blir brukt er knyttet til seksualitet, relasjoner og kjønnsorganer. Skjellsordene kan vanligvis gi uttrykk for et syn på de ulike kjønnene (motherfucker, bitch, osv.), men det er også skjellsord som er knyttet til religion (fan, satan, helvete, osv.) eller kjønnsorganer. Det er ofte at minoritets ungdommer blander norske og utenlandske skjellsord og uttrykk når de prater sammen (Brenna, 2007).

*«Det er ofte lettere å bruke skjellsordene med et vulgært innhold på et fremmed språk. Det fremmede språket er ofte ikke individets emosjonelle språk, og vedkommende har derfor ikke alltid følelse involvert når han bruker et uttrykk som for eksempel hore. Når man ikke har følelser med, blir også opplevelsen av ansvaret som ligger bak ordbruken mindre.»*  
(Brenna, 2007, s. 160).

Man bruker å si at man har først behersker et språk ordentlig når man kan bruke skjellsord på en slik måte at det virker overbevisende på «de innfødte» (Varvin, 2015).

FN vedtok i 1989 FN Konvensjonen om barns rettigheter. I artikkel 3, *Barnas beste*, blir det nevnt at Barnets beste skal være grunnprinsippet ved alle tiltak fra offentlige myndigheter. Artikkel 22, *Flyktningbarn Staten*, skal gi flyktningbarn beskyttelse og humanitær hjelp. Enslige mindreårige flyktninger skal gis samme beskyttelse som et hvilket som helst annet barn som varig eller forbigående er uten sin familie (Brunvatne, 2006).

Enslige mindreårige flyktninger som nevnt ovenfor, har sine drømmer og forventninger til framtiden, men de ungdommene kan også ha foreldre i hjemlandet som har sine ønsker og

håp for dem. De foreldrene har kanskje ikke utdanning selv, men de ønsker at barna deres skal få seg utdanning, status, og arbeid i Norge. De kan si til sine barn at de ikke har hatt mulighet til å få utdanning og at de har tapt på det, men de vil ikke at barna skal få den samme skjebnen som dem. De ungdommene som kommer, kan føle en viss press fra foreldrene sine – de skal realisere deres drømmer (Brenna, 2007).

Å finne ny tilhørighet og lære et nytt språk, er en parallell prosess. Denne prosessen kan være vanskelig i starten, men etter hvert som ungdommer mestrer det nye språket og blir tryggere i samhandling med jevnaldrende kan det gå lettere. Det er viktig at lærerne kan ha kjennskap til hvilke ulike virkelighetene disse ungdommene må forholde seg til. De må også vite at jentenes utfordringer kan være forskjellige fra guttenes. Denne kunnskapen om deres virkelighet, kan være viktig for å gi den gruppen av elever riktig veiledning og læring. De gruppene kan også slite med ulike kulturproblemer og generasjonskonflikter. Da bør lærerne ha en spørrende holdning til de ungdommene og informere dem om deres rettigheter.

Enslige mindreårige flyktninger har ikke bare tapt et hjem, som ikke er et hus eller et sted, men de har tapt også opprinnelige identiteten sin og relasjoner til sine nærmeste. De har mistet sitt bakteppe som er vesentlig for deres opplevelser av seg selv og andre i omgivelser rundt. Det bakteppe inneholder mosaikker av mange fornemmelser, små erfaringer, sanseintrykk, sanger og fortellinger på morsmålet. Noe av dette er bevisst, mens mye er bare til stede som minner. Det de har tapt, kan være vanskelig å erstatte. Alle mennesker trenger tilhørighet. Å være en del av et fellesskap utgjør et grunnleggende menneskelig behov. Vi trenger noen som vi kan være oss selv sammen med, og som aksepterer og bekrefter oss. Enslige mindreårige flyktninger var en del av slike fellesskap i hjemlandet – i familien, i slekten, i nabolaget og i skolen. Savnet av dette fellesskapet er stort for de fleste ungdommer, og sorgen over tapet er til stede stort sett hele tiden. Det er mangel på fellesskapet som gjør at enslige flyktninger har det vanskeligere i et fremmed land enn flyktninger med familie, og det tar langt til å bygge et nytt godt nettverk i Norge. Det er mange motkrefter i den integreringsprosessen (Brunvatne, 2006).

I min jobb har jeg erfart at språk ikke bare er verbal kommunikasjon, men også emosjonell. Vi har sett ofte at det ikke alltid er lett å uttrykke følelser på et fremmed språk og det kan sette den emosjonelle og psykologiske mestringsveien på prøve. Ofte er det

ikke lett å finne det rette ordet som kan kle følelsene slik at den riktige oversettelsen av opplevelse eller følelse blir overført på en tilfredsstillende måte, dette gjelder ved frykt, sorg, ensomhet, usikkerhet, lengsel, kjærlighet og ikke minst behovet for nærhet. Man kan bruke ulike metaforer for å oversette ulike «bilder» fra et språk til et annet, men kan risikere å forandre eller miste innholdet. Slike nederlag kan føre til at mestringskapasiteten er nedsatt (Brenna, 2007).

### **5.1.2 Morsmål**

Enslige mindreårige flyktninger bor gjerne i bofellesskap der det er flere ungdommer med samme nasjonalitet. De prater norsk med ansatte og sitt morsmål med ungdommer.

Hvorfor bruker de to ulike språk? «Morsmål» er et treffende begrep som knytter de ungdommer nærmere hverandre og deres tidligere relasjoner, og som representerer den trygghet som assosieres med den «moderlige varme». Det er mye som foregår i språket og med språket, og til morsmålet er det knyttet minner og ikke minst er det det språket man har lært å være intim på og som regel man drømmer med. Etter hvert kan noen imidlertid føle seg ukomfortabel i både sitt morsmål, som de får brukt lite og det norske, som de ikke fullt ut klarer å beherske. Språket har en stor personlig og kulturell betydning. Morsmålet er knyttet til det hjemlige, nære og trygge. Det å måtte bruke et nytt språk for å klare seg i hverdagen kan medføre uunngåelig psykologisk utrygghet og stress (Varvin, 2015).

Hvordan skal skolene lykkes med tilpasset opplæring for minoritets ungdommer?

Skoler i Norge må bygge opp spisskompetanse i grunnleggende norsk for språklige minoriteter og tenke på flerkulturell pedagogikk. Dette kommer til uttrykk ved at morsmålene brukes aktivt og elevenes kulturelle bakgrunn synliggjøres på en måte som tar høyde for kompleksiteten og dynamikken i den språklige og kulturelle identiteten (Skrefsrud, 2015).

Splitter språket eller integrerer? Mindreårige flyktninger kan oppleve en splittelse i sitt indre der de med en del av seg er identifisert med sitt hjemland og sitt morsmål. De har ingen nær familie i Norge og savnet kan bli enda større når de mister mulighet på prate i sitt morsmål også. Den språklige usikkerheten kan føles som en fremmedfølelse som kan ta tid å komme over. Ofte er det først når man klarer å uttrykke og beskrive tidligere erfaringer og minner på en emosjonell måte i det nye språket at «ting løsner». Flyktning ungdommer må lære seg nye metaforer (billedlige uttrykk) og følelsesord for å

kommunisere meningsfylt. Ulike språk har spesifikke uttrykk som vanskelig lar seg oversette, og de kan være meget rike på områder der det på norsk er færre muligheter. For traumatiserte enslige mindreårige vil morsmålet også være knyttet til traumatiske erfaringer og hendelser. Her vil ord og uttrykk på ens eget språk kunne bli ladet med negative følelser og de kan få reaksjoner på enkelte ord som minner dem om ubehagelige situasjoner de har opplevd i hjemlandet. Det traumatiske kan hemme språkinnlæringen selv hos de mest motiverte (Varvin, 2015).

Hva er nødvendige språkferdigheter? Det er ikke sikkert at forskjeller i språkferdigheter varierer med ulike språkgrupper, men ferdighetene kan like gjerne variere med forhold som handler om foreldrenes utdannelse, sosial bakgrunn eller individuelle interesser og egenskaper hos ungdommer. Det er ikke helt uproblematisk å sette likhetstegn mellom individuelle og kulturelle forskjeller. Ungdommene har vel behov for å identifisere seg med andre ungdommer på skolen og det uavhengig av språklig, kulturell eller religiøs bakgrunn. Manglende språklig evne til å uttrykke følelser kan bli kompensert gjennom tilbaketrekning eller utagering. Traumatet vil kunne påvirke de utviklingsprosesser som ungdommer er i; psykisk, fysisk, nevrologisk, følelsesmessig, sosialt og intellektuelt (Kumar, Viken, 2010).

Det er viktig at norske skolene finner ressurser til morsmålsundervisning for minoritetsgrupper. Dette fordi at mye tyder på at det er lettere å bli lese- og skrivekyndig på et fremmedspråk om man først blir det på sitt morsmål. Det er ikke snakk om at de fremmedspråklige elever bare skal lære å lese og skrive på sitt morsmål, men de skal lære dette før eller samtidig med at de lærer norsk. En slik undervisningsordning kan være kostbart for det norske skolesystemet og det kan svekke norskkunnskapene hos elevene og vanskeliggjøre derved deres integrasjon i det norske samfunnet. Ulempen her kan være at i stedet for å lære seg ett språk elevene behersker til fulle, får de to språk de bare behersker delvis. Det har blitt vist i tospråklige land at det ikke skal være noe problem å tilegne seg to ulike språk. Grunnen til mindre mestring hos enslige mindreårige flyktninger i skolesituasjonen i Norge, kan være den generelle livssituasjonen de befinner seg i. Det er preget av små faglige ressurser og liten offentlig innsats for å stimulere utviklingen av en fullverdig beherskelse av både den norske og hjemlige kulturen. Resultatet kan bli at så lenge det ikke ytes noe ekstra pedagogiske ressurser til morsmålsføring, vil norsklæringen lide (Eriksen, Sørheim, 2003).

Språkets betydning kan være avhengig av konteksten. Et ord kan ha flere betydninger alt etter hvilken sammenheng ordet blir brukt i. Det er først etter at man hører og forstår hele sammenhengen eller setningen, at man si hvilken betydning ordet har. Det er sammenheng og setning ordet er satt i, som gir ordet den riktige meningen. Ett og samme ord kan få ulik betydning ved forskjellig toneleie. Selv om minoritetselvene forstår ordene, så kan de ha utfordring med å forstå meningen bak eller budskapet som blir formidlet. Lærernes oppgave for denne gruppen er å gjøre det norske språket og budskapet så enkelt og forståelig som mulig. De skal unngå å bruke «babyspråk», men gjerne bruke korte setninger og snakke tydelig og langsomt. Det er også viktig å se eleven: ha blikk kontakt, som kan gi opplevelse av trygghet og troverdighet. Gjentakelse av ord og uttrykk hjelper også til en bedre forståelse (Brenna, 2007).

## **5.2 Kultur i skolesammenheng**

I møtet med flyktning ungdommer er det viktig med kulturkunnskap. Hvordan kan man definere kulturkunnskap? Uansett hvor mye man setter seg inn i litteratur om hva en kultur er, vil man aldri bli ekspert på en annens kultur. Når vi vet hvor vanskelig det er å forstå vår egen ungdomskultur, blir dette perspektivet ekstra viktig i møtet med ungdommer med en annen kulturell bakgrunn. Hjelpeapparatet må være ydmyk i møtet med fremmed kultur og ha en spørrende og interessert holdning samtidig som de også er tydelig.

Det er ikke bare mellom norske og ikke-norske ungdommer at det kan være forskjeller når det gjelder kultur og skolemiljø, men her kan de ulikhetene være mer tydelig. Kultur og klasseforskjeller spiller en viktig rolle i forhold til skolepresentasjoner og nettverk, fordi at skolen representerer middelklasseverdier. Enslige mindreårige flyktninger har ikke et vanlig hjem i Norge og de kan lett falle utenfor. Lærerne bør også ha oppmerksomheten på at kombinasjonen av klasseforskjell og kulturbakgrunn kan skape bekymringer og problemer som kan gå utover faglig presentasjon.

Minoritets ungdommer kan også bli forvirret av den relativt frie demokratiske stilen som etter hvert er blitt norm i norsk skole. De er blitt vant til å lytte til voksne og ikke ytre seg selv om de er redd eller ikke liker situasjonen. Norske skoleelever har blitt lært til selvstendighet og aktiv deltakelse. Læringsprosessen er kulturavhengig og den norske kulturen har oppdratt elevene til å være kritiske og spørrende. De fleste fremmedspråklige elever nøler å rette opp hånden og snakke på det nye språket foran hele klassen (Eriksen,



Sørheim, 2003). De enslige mindreårige jeg har møtt forteller at de kan få hjertebank og pustevansker når læreren henvender seg til dem. Guttene forteller at de kan ha problemer å svare til kvinnelige lærere fordi at i hjemlandet skal de ikke adlyde, lære av eller henvende seg til en kvinne.

Forskjellene i skolemiljøet blir ikke mindre av når minoritetsgrupper ikke spiser det samme som norske elever i matpausen, de kan bli stigmatisert fordi at de kler seg annerledes, kan ha et annet kroppsspråk, de fniser på de gale stedene, lukter annerledes og så videre. Slike små og store avvik fra normen kan føre til at elevene blir permanent utstøtt fra det sosiale fellesskapet på skolen. På grunn av dette kan flyktningbarn miste mestringsfølelsen og få skolevegring. Der må skolen tenke nytt og annerledes, slik at den gruppen av elever skal føle seg hjemme på skolen, identifisere seg med den, forså hva som forventes og mestre alle aspektene ved skolesituasjonen.

### ***5.3 Skolen som arena for tilhørighet***

#### **5.3.1 Identitetsfølelse**

Identitet er viktig både individuelt og i grupper. Den kan ses som en skala man beveger seg frem og tilbake på: mellom ytterpunktene fra individ identitet til å finne sin identitet i gruppesammenheng. Alle er bærere av potensialet for begge identitetsopplevelser, men det er relasjonen, konteksten og situasjonen som bestemmer hvilken del av identiteten som blir trukket frem og aktiviseres i ulike sammenhenger. Enslige mindreårige må finne sin identitet både i bofellesskapene der de bor og også i skolesammenheng.

Den relasjonelle identiteten formes og spilles ut i forhold til mennesker man omgir seg med. På skolen er det lærere og andre elever. Hvordan møter de hverandre? Identiteten påvirkes og skapes også av den sammenhengen man befinner seg i, den kontekstuelle siden og den er aldri stabil. Hvordan oppfatter minoritets elever det som foregår på skolen? Den situasjonelle identiteten forekommer i noen situasjoner som endrer relasjoner mellom mennesker i gitte sammenhenger. Hvordan takler flyktningbarn situasjoner som forandrer seg fort? For eksempel når klassen får en ny lærer som ikke kjenner den oppbygde identiteten til minoritets elever. I slike situasjoner kan den gruppen av elever føle seg utrygg og usikker, og miste den identiteten som har blitt bygd opp. Min erfaring er at en slik endring kan føre til at utvikling stopper opp eller går saktere, atferden kan forandre seg og i verste fall kan eleven utvikle skolevegring.

Hva med etikk og identitet? Den individorienterte identiteten bygger på en etikk, der man har krav på noe og man har også plikter å følge, fordi det er sett på som rettferdig i det samfunnet man lever i. Den identiteten som man får i en gruppe bygger på en etikk, der alle har en plikt å følge fellesskapets føringer, valg og skal være lojale mot hverandre. Fellesskapet gir som oftest trygghet og tilhørighet, hvilket er viktige verdier for de fleste. Identitetshåndteringen er både kompleks og eksistensiell for de fleste av mennesker. Mindreårige flyktninger kan føle seg forvirret og på en måte frastøtt i slike situasjoner. De kjenner ikke godt det nye fellesskapet og de nye pliktene som forventes av dem. I det samfunnet vi lever i Norge, er selvstendighet og uavhengighet viktigere verdier enn i andre typer samfunn. For minoritets elever kan det være vanskelig å forstå prosjekter der elever skal jobbe selvstendig og der fokus er på selvutvikling. Den gruppen er vant med at det er fellesskapet som teller og ikke hva hver enkelt av oss har lyst til eller behov for. Her kan enslige mindreårige flyktninger oppfatte seg selv helt annerledes enn det andre gjør, som kan virke inn på identitetskonstruksjonen. De elevene har ingen tidligere erfaring med å tilhøre i en minoritetsgruppe og ikke kunne verken språket eller samfunnsregler. Det kan ta lang tid å klare å reetablere en identitet som stemmer litt mer med det som er forventet og samtidig å beholde så mye av sin opprinnelige identitet at de fortsatt kan være medlem av det fellesskapet de kom fra (Båtnes, Egden, 2014).

### **5.3.2 Tilhørighet på skolen**

Skole er en viktig arena for alle barn. Dette fordi at barna oppholder seg på skolen i mye av sin tid. Skolen har mulighet til å styrke mestringsevnen hos enslige mindreårige flyktninger, gi dem følelse av sosial tilhørighet og en opplevelse av trygghet. Hva gjør skolen til en trivselsskole? For at skolen skal være et trygt og positivt sted, er det vesentlig at lærere har kunnskap om ulike kulturer, religioner, traumer og flyktningssituasjonenes livssituasjoner generelt, for eksempel boforhold. I en trivselsfremmende skole viser lærerne at de ser det enkelte barn, og de gir tilbakemeldinger via verbal anerkjennelse. En slik skole er preget av vennlighet, samarbeid og relasjonsbygging.

En trivselsfremmende skole har rutiner for hvordan den tar imot nye elever, slik at de opplever trygghet. Flyktningbarn som kommer som nye til en skole, trenger voksenstøtte i større dose enn norske barn som starter i skolen. Det er viktig med litt ekstra voksenstøtte inntil de er integrert i elevgrupper. Her spiller første møte med innføringsklassen en vesentlig rolle. Allmennfaglig opplæring for minoritetsspråklige barn skjer i innføringsklasse. Elevene skal oppnå basiskunnskaper i norsk med vekt på det de trenger

for sitt aldersnivå, å utvikle ordforråd og ferdigheter, rettskriving, grammatikk og prinsipper for setnings- og tekstbygging, samt å utvikle evnen til å snakke, skrive, lese og lytte, og forstå innholdet i norsk tekst og tale.

Hvordan kan skolen være bevisst på at de fleste enslige mindreårige flyktninger ikke skal tape skolegang? Noen av de ungdommene kan ha regelmessig skolegang bak seg, mens mange har store hull, og noen har aldri gått på skole, selv om de er i ungdomsårene. Dette gjør at barna lett kan føler seg mindreverdige. For å forebygge mindreferdighetsfølelse er det viktig at læreren, eller andre trygge voksne, viser interesse for det de barna kan, selv om det kanskje ikke er så relevant her i landet. Det kan være tungt arbeid å være lærer for enslige mindreårige flyktninger som bærer på sorg, ensomhet og problemer. Svært mange lærere synes det er vanskelig å få til et godt samarbeid med minoritetsungdommer og deres støttespillere. For å kunne oppnå resultater, trenger ungdommer forhold som fremmer mestring og dette er forhold som gir en opplevelse av sammenheng. Det innebærer at tilværelse for dem er trygg, forutsigbar og forståelig, og også at den er håndterbar, slik at elever føler at de selv kan påvirke den. I tillegg må det som skjer, virke meningsfullt og oppnåelig (Brunvatne, 2006). Herunder ser jeg for meg at det er viktig med helhetlig tilnærming, der enslige mindreårige selv, skolen og bofellesskap har et godt samarbeid. Løsninger kan være individuelle tilnærminger og lokale løsninger for skole og utdanning. Også faglig kompetanse på skoler må utvikles og tverrfaglighet og kontinuitet er viktig for å oppnå tillitsrelasjoner mellom hjelpere og de enslige mindreårige ungdommer.

Når lærere møter elever fra språklige minoriteter, kan denne språkbarrieren hindre dialog mellom parter og i tillegg kan det gjøre at begge parter føler seg urolig og utrygg. Lærerne kan bli usikker på om de har forstått elever riktig og om de har tolket elevenes signaler rett. Manglende informasjon og innsikt, for liten tid til enkelte elev, kan skape frustrasjoner og skolevegring på sikt. I min jobb har jeg erfart at de fleste av mindreårige flyktninger snakker forholdsvis godt norsk i hverdagen, men når det kommer til fag og ulike begrep i skolesituasjonen som krever andre ord og uttrykk, så mangler den elevgruppen vokabular og forståelse. Det kan skape misforståelser og de elevene kan få følelse at de mister kontrollen. Lærerne kan betrygge elevene via det nonverbale språket: gjennom blikket og toneleie, ansiktsuttrykk, kroppsspråket og holdninger. Alle lærere bør ha kompetanse i å ivareta det flerkulturelle perspektivet og i å kunne tilrettelegge for norsk som andrespråk.

Får enslige mindreårige flyktninger med flerkulturell kompetanse synliggjøre sine potensialer i undervisningen og i skolehverdagen? Hvordan blir deres kunnskaper fremhevet og verdsatt? Blir ungdommenes kompetanse konkretisert på skolen? Alle elever utvikler flerkulturell kompetanse på en felleskulturell skole. Ofte kan lærere mangle kunnskap om disse ungdommenes ferdigheter og erfaringer. Det er få voksne i Norge som vet hvilke muligheter som ligger i å vokse opp med flere kulturer. Dersom lærerne ikke gir denne kompetansen en verdi, kan det skape frustrasjon hos minoritetsungdom. Dessverre kan det være elever som ikke får frem den flerkulturelle kompetansen på en positiv måte. Disse ungdommenes reaksjoner er ikke annerledes enn andre unge som opplever at de blir «usynliggjort», stigmatisert eller ikke blir forstått. Denne gruppen ungdommer kan ha et enormt potensial som skolen kanskje ikke kan framheve. Når det skjer så kan flere av minoritetsungdommer havne i negative miljøer og de kan bruke sin flerkulturellkompetanse til å utnytte situasjoner og «skli» unna situasjoner (Brenna, 2007).

Hva med om den vanlige skolen ser den flerkulturelle som normaltilstand og endrer sin ordinære virksomhet slik at de minoritetsspråklige elevers bakgrunn og erfaringer kan settes i hovedfokus?

Skrefsrud (2015) skriver i sin artikkel at dagens utdanningspolitiske klima karakteriseres av et fokus på målstyring og resultatoppfølging, effektivitet og konkurranse mellom skolene. Fokuset er satt på innlæring av ferdigheter og oppmerksomheten blir mindre på selve innholdet. Det kan føre til at den kulturelle horisonten for undervisningen ikke tematiseres, det vil si at majoritetskulturen blir den naturlige rammen. Videre i artikkelen står det også at tilpasset opplæring blir forstått som et kvantitativt differensieringsprinsipp som skal realisere idealene om en konkurransedyktig skole, som innebærer at faglig tilpasning av fagstoff til elevenes forutsetninger skjer etter individuell vurdering. Det samme fagstoffet tematiseres for alle, men porsjoneres ut i ulik mengde, alt etter hvilke forutsetninger den enkelte elev har. Det er også viktig for ungdommer med flyktbakgrunn at opplæringen tilpasses ut ifra elevenes sosiokulturelle bakgrunn. Her bør lærere i alle fag bruke eksempler som kan vekke gjenkjennelse, identifikasjon og aktualisere elevenes språklige og kulturelle erfaringsbakgrunn (Skrefsrud, 2015).

Skrefsrud (2015) viser også til noen implikasjoner. Han skriver at elevene kanskje ikke motiveres av ferdighetene sine alene, men også støtten hjemmefra er viktig. Suksessen i

den norske skolen går utelukkende gjennom majoritetskulturen, og det står mellom å tilpasse seg eller søke anerkjennelse andre steder. Det vil si å snu ryggen til en skole som ikke ser verdien av hva den enkelte bringer med seg til klasserommet – drop-out, men Skrefsrud mener at push-out kan være mer dekkende. Det er fortsatt elever som må legge fra seg sin språklige og kulturelle kompetanse og møte en opplæring som i all hovedsak er tilpasset majoriteten (Skrefsrud, 2015).

I mitt arbeid i gjennom årene på ulike bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger, har jeg sett at ungdommene til å begynne med ikke ser muligheten til å bli en del av det norske samfunnet, og det kan ha en ekskluderende holdning. De kan slite med ulike kulturproblemer og generasjonskonflikter. Lærerne på skolen bør ha en spørrende holdning og informere de om deres rettigheter. Det er ikke sjeldent at enslige mindreårige flyktninger med flerkulturell bakgrunn snakker, analyserer og reflekterer fra mange ulike kulturelle perspektiv. Det er en del av deres indre utviklingsprosess og en konsekvens av et flerkulturelt dilemma. Det vil ikke si at den gruppen er unormalt ustabil, men det handler om at de unge er i en modningsprosess der de gjennom motstridende tanker og valg, prøver å finne sin egen verdiplattform (Brenne, 2007). Mindreårige flyktninger uten familier er i en vanskelig situasjon, der de er kastet ut i det fremmede uten å ha tilknytningspersonenes støtte.

#### ***5.4 Utføringer med integrering i skolen***

Hvilke type deltakelse ønsker det norske samfunnet av flyktninger? Svaret faller på integrasjon, og her må man starte tidlig og en slik sammenheng kan skole spille en viktig rolle. Debattspørsmålet er hvor skal grensen gå mellom kravet om like rettigheter og retten til å være forskjellig. Ytterpunktene kan være om flyktningbarn skal ha sine egne skoler eller at ingen forskjellsbehandling bør forekomme – de skal lære nøyaktig det samme som norske elever. I noen skoler får minoritetsspråklige elever store delen av opplæringen sin i små grupper som er fysisk atskilt fra resten av klassen. Dette kan føre til en uheldig vi – de – oppfatning. Dette kan også føre til isolering når all særskilt norskopplæring og tospråklig opplæring foregår utenfor klassefellesskapet og dette kan føre til at den aktuelle gruppen kan miste motivasjonen til å lære norsk (Hauge, 2004).

Hva om de kan få både pose og sekk: denne gruppen av elever både kan bevare sin kulturelle identitet og lære å fungere som likeverdige i det norske samfunn. Teoretisk er

det nok mulig å gjennomføre, men praktisk må settes inn store offentlige ressurser for å oppnå dette målet, men om det kan prioriteres er en annen sak. Om det ikke blir gjort, kan samfunnet risikere at flyktning ungdommer blir dårlig integrert i Norge og de blir hjelpeløse på arbeidsmarkedet og på lengre sikt mister også sitt morsmål (Eriksen, Sørheim, 2003).

Skolens oppgave er å organisere god drift i innføringsklasse slik at fremmedspråklige ungdommer lærer seg norsk fort på en best mulig måte. De skal også lære litt om kultur og om samfunn slik at de finner sin plass i norsk klasse. Dette kan være en krevende prosess med bakgrunn fra hvor mye skolegang og språkkunnskap de har fra før. Integrering innebærer en tilpasning for både majoriteter og minoriteter, der begge parter må gi noe for å få noe. Blir de tatt med i meningsfulle læringsprosesser? Er fremmedspråklige integrert når de har lært seg norsk, møter opp på skolen og gjør hjemmeleksene sine? Hva med inkludering? Sannsynligvis er ikke integrering nok for å fungere optimalt på skolen. Selv om de elevene gjør det som forventes av lærere, så kan hende de ikke er inkludert i elevgrupper. De er kanskje ikke godkjent og anerkjent fra jevnaldre elever, de kan føle seg som ikke like gode (Båtnes, Egden, 2014). Jeg i min jobb kan se at mindreårige flyktninger ikke har venner på skolen. De kan finne noen venner fra sitt eget land eller blant andre flyktninggrupper, men ikke fra norsk talende elever.

## 6.0 Avslutning

Med denne fordypningsoppgaven har jeg forsøkt å se nærmere på livssituasjonen til enslige mindreårige flyktninger der de skal nyetablere seg med språkinnlæring og oppbygning av en ny identitet med nye sosiale nettverk og en ny rolle som flyktningeungdom og skoleelev.

Jeg har kommet fram til at det er nødvendig med fagkunnskap og det er veldig nyttig å ha kunnskap om andre kulturer, men det avgjørende er at vi møter de ungdommene med respekt, at vi er åpne, lyttende og spørrende uten å være utspørrende. Som hjelpere må skolen være interessert i flerkulturelle ungdommer, deres tidligere liv, bekymringer, håp og ressurser. Flyktningeungdommer er som ungdommer flest og de liker å presentere seg selv. En forutsetning for mestring er opplevelsen av selvrespekt og verdighet, tilhørighet og identitet.

Det fremmede språket kan mange oppfatte som barriere til det nye samfunnet, men man skal ikke heller utelukke at det nye språket er det selve porten inn til et nytt og spennende univers, som kan åpne for andre måter å tenke og forstå på. Det er viktig å finne ut hvilke faktorer som kan styrke minoritetslevenes kompetanse i det norske språket.

Gjennom oppgaven forsøker jeg å belyse at oppveksten til enslige mindreårige flyktninger er en spesiell sosialiseringssprosess. De skal bli selvstendige individer i et sosialt fellesskap der de både selv påvirker miljøet rundt seg og blir påvirket av det samfunnet de lever i. Noe av det viktigste for denne gruppen er gode relasjoner til jevnaldrende for å utvikle et godt selvbilde og føle tilhørighet i en sosial gruppe og å danne vennskap. Dette kan være vanskelig på grunn av ikke å mestre det norske språket godt nok til å delta i fellesskapet på skolen.

Det er mange forhold som spiller inn til integrering av enslige mindreårige flyktninger, og de forholdene er under utvikling hele tiden. Dette gjør at det er viktig å forske studere videre om sammenheng om språk, kultur og integrering, og finne ut hvilke faktorer som kan styrke minoritetslevenes kompetanse i det norske samfunnet.

## Litteraturliste

- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartement, 2012 Opplæringsloven kap. 9 §99 - 1  
Elevenes sitt skolemiljø *Lov om grunnskolen og den videregående opplæring*  
(*opplæringslova*)
- Bjarnø, V., Nergård, M. E., Aarsæther, F. (2013) *Språklig mangfold og læring* Oslo:  
Gyldendal Akademiske Forlag
- Botnen Eide, S., Skorstad, B. (2013) *Etikk til refleksjon og handling i sosialt arbeid* Oslo:  
Gyldendal Akademiske Forlag
- Brenna, L. R. (2007) *Marasim* Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Brunvatne, R. (2006) *Flyktninger og asylsøkere i helsetjenesten* Oslo: Gyldendal  
Akademiske Forlag
- Båten, P. I., Egden, S. (2014) *Flerkulturell forståelse i praksis* Oslo: Gyldendal  
Akademiske Forlag
- Dalland, O. (2007) *Metode- og oppgaveskriving for studenter* Oslo: Gyldendal  
Akademiske Forlag
- Eriksen, T. H., Sørheim, T. A. (2003) *Kulturforskjeller i praksis* Oslo: Gyldendal  
Akademiske Forlag
- Gjærum, B., Grøholt, B., Sommerschid, H. (2003) *Mestring som mulighet i møte med  
barn, ungdom og foreldre* Oslo: Universitetsforlaget
- Gulbrandsen, L. M., (2014) *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske  
perspektiver* Oslo: Universitetsforlaget
- Hauge, A. - M. (2004) *Den felleskulturelle skolen* Oslo: Universitetsforlaget
- Høvring, R. (2011). Om barn på flukt fra krig og konflikt. URL:  
<http://www.flyktninghjelpen.no/?aid=9131367> (lest 27. mars 2016)
- Kumar, B. N., Viken, B. (2010) *Folkehelse i et migrasjonsperspektiv* Bergen:  
Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørk AS
- Lund, A. B., Moen, B.B. (2014) *Nasjonale minoriteter i det flerkulturelle Norge* Bergen:  
Fagbokforlaget
- Nordhelle, G. (2004) *Identiteten – våre synlige kjennetegn* Oslo: Cappelen Forlag
- Skrefsrud, T. - A. (2015) *Tilpasset opplæring i det flerkulturelle klasserommet* Oslo:  
Utdanningsforbundet <http://utdanningsforskning.no/artikler/tilpasset-opplaring-i-det-flerkulturelle-klasserommet/>
- Varvin, S. (2015) *Flukt og eksil* Oslo Universitetsforlaget



